

П. Ю. Курмаєв, кандидат економічних наук,
докторант Науково-дослідного економічного
інституту

АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ І ПРОГНОЗУВАННЯ ОБСЯГІВ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано сучасні тенденції зовнішньої торгівлі на регіональному рівні. Указується на значну залежність економічного розвитку від кон'юнктури світових ринків. Виконано прогностичні розрахунки показників зовнішньої торгівлі на субнаціональному рівні.

В статті проаналізовані сучасні тенденції зовнішньої торгівлі на регіональному рівні. Указується на значительную зависимость экономического развития от конъюнктуры мировых рынков. Выполнены прогностические расчеты показателей внешней торговли на субнациональном уровне.

The article analyzes the performance of foreign economic activity of regions. Indicated a significant dependence on economic development in world markets. Done projections trade indicators for sub-national level.

Ключові слова. Регіональний рівень, зовнішньоекономічна діяльність, прогноз.

© П. Ю. Курмаєв, 2010

Вступ. У сучасних умовах процеси глобалізації господарських відносин визначальні в розвитку світової економіки. Для ефективної інтеграції економіки України в систему зовнішньоекономічних зв'язків, відповідно до вимог СОТ, потрібен високий рівень її адаптованості до тенденцій зовнішнього середовища.

Проблемам підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності присвячено наукові праці О. Білоруса, М. Бутка, І. Бураковського, В. Галушко, А. Філіпенка.

Разом з тим залишаються не повністю вирішеними питання, пов'язані з дослідженням впливу зовнішньоекономічної діяльності на економічний розвиток на субнаціональному рівні.

Постановка завдання. Мета статті – аналіз сучасних тенденцій та прогнозування обсягів зовнішньої торгівлі регіонів України.

Результати дослідження. Дослідження регіональної та галузевої структури промислового виробництва 2005–2008 рр. дозволили зарахувати кон'юнктуру світових ринків до одного з факторів, який визначав його динаміку.

Сприятлива кон'юнктура світових ринків продукції добувної, металургійної та хімічної промисловості забезпечувала до 60 % обсягів загальнодержавного експорту, стала потужним чинником економічного зростання в 2005–2007 рр. Так, якщо в 2005 р. приріст експорту становив 4,9 % до рівня 2004 р., то в січні – листопаді 2008 р. – 41,7 % до аналогічного періоду 2007 р. При цьому якщо в 2006 р. приріст експорту відбувався за рахунок переважно цінового чинника, то протягом 2007 р. – I півріччя 2008 р. обсяг експорту товарів і послуг збільшився й у фізичному вимірі.

Погіршення кон'юнктури зовнішніх ринків у 2009 р. зумовило зменшення експорту товарів з України на 40,7 %, порівняно з 2008 р.

Аналіз передумов розвитку вітчизняного сільського господарства і погіршення зовнішньоекономічної кон'юнктури дає підстави стверджувати, що питома вага внутрішнього попиту в 2010 р. у формуванні тенденцій розвитку машинобудування і харчової промисловості зростатиме. Обсяги виробництва в металургії, на нашу думку, залежатимуть від кон'юнктури світових ринків, і переорієнтації на внутрішні ринки збуту протягом найближчих років не відбудеться.

Аналіз регіональної структури експорту і його частки у валовому регіональному продукті (ВРП) свідчить про існування суттєвої регіональної диференціації та відсутності прямого зв'язку між обсягами виробництва й експортними потоками: частка експорту має суттєві відмінності для областей з подібними макроекономічними показниками (наприклад, для Тернопільської та Івано-Франківської, Закарпатської та Волинської).

Найвищі частки експорту у ВРП мають Дніпропетровська, Донецька і Запорізька області.

Однак їх експорт переважно низькотехнологічний, енергоємний і великою мірою залежить від мінливості світової кон'юнктури. Так, у 2007–2009 рр. понад 54 % експорту Запорізької області становила продукція металургійної промисловості (переважно чорні метали).

Зовнішня торгівля регіонів визначається, насамперед, товарними потоками, експорт послуг у структурі зовнішньої торгівлі переважної більшості областей не перевищує 7,5 % і лише в м. Києві, Одеській області, АРК він становить більше 15 % обсягу зовнішньоекономічної діяльності.

Стрімке поширення світової економічної кризи у 2008 р. і, як наслідок, звуження ринків збуту металургійної, машинобудівної та хімічної галузей спричинили суттєве погіршення економічної ситуації, перш за все, у Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій областях. Ураховуючи, що кризові явища охопили

й економіку України, підприємства зазначених галузей із погіршенням зовнішньоекономічної кон'юнктури не змогли повною мірою переорієнтуватися на внутрішній ринок [2, 244].

Таблиця 1

Обсяги експорту товарів за регіонами протягом 2005–2009 рр.

Регіон, область	2005		2006		2007		2008		2009	
	млн дол. США	% до заг. обсягу	млн дол. США	% до заг. обсягу	млн дол. США	% до заг. обсягу	млн дол. США	% до заг. обсягу	млн дол. США	% до заг. обсягу
АРК	355,4	1,0	400,1	1,0	463,0	0,9	586,5	0,9	425,6	1,1
Вінницька	424,6	1,2	403,9	1,1	485,9	1,0	482,8	0,7	479,0	1,2
Волинська	280,8	0,8	336,6	0,9	422,4	0,9	465,0	0,7	319,0	0,8
Дніпропетровська	5958,3	17,4	7123,6	18,6	9816,7	19,9	13 163,5	19,7	5199,3	13,1
Донецька	8225,5	24,0	8778,6	22,9	10 663,7	21,7	14 409,5	21,5	9332,6	23,5
Житомирська	267,7	0,8	313,8	0,8	405,1	0,8	521,2	0,8	363,8	0,9
Закарпатська	552,8	1,6	677,6	1,8	1129,8	2,3	1220,6	1,8	935,0	2,4
Запорізька	2658,7	7,8	3121,0	8,1	4325,2	8,8	5370,1	8,0	2716,8	6,8
Івано-Франківська	815,2	2,4	885,4	2,3	1005,5	2,0	721,7	1,1	336,0	0,8
Київська	496,4	1,4	581,5	1,5	750,8	1,5	943,1	1,4	1043,3	2,6
Кіровоградська	199,4	0,6	199,3	0,5	272,5	0,6	391,6	0,6	251,3	0,6
Луганська	2171,1	6,3	3015,3	7,9	3963,7	8,0	6361,0	9,5	1886,4	4,8
Львівська	621,4	1,8	804,1	2,1	1026,9	2,1	998,5	1,5	794,0	2,0
Миколаївська	878,3	2,6	1060,4	2,8	1102,5	2,2	1649,8	2,5	1532,4	3,9
Одеська	1019,4	3,0	767,0	2,0	1101,4	2,2	2314,9	3,5	1445,2	3,6
Полтавська	1890,1	5,5	1874,2	4,9	2142,0	4,3	2574,6	3,8	1264,4	3,2
Рівненська	235,1	0,7	291,5	0,8	384,7	0,8	452,1	0,7	322,3	0,8
Сумська	577,9	1,7	513,8	1,3	682,0	1,4	913,4	1,4	711,7	1,8
Тернопільська	76,1	0,2	81,6	0,2	125,0	0,3	144,3	0,2	128,3	0,3
Харківська	721,6	2,1	888,6	2,3	1147,4	2,3	1551,5	2,3	1307,1	3,3
Херсонська	234,6	0,7	245,6	0,6	325,8	0,7	400,3	0,6	351,3	0,9
Хмельницька	184,7	0,5	221,1	0,6	336,7	0,7	418,1	0,6	246,3	0,6
Черкаська	339,1	1,0	482,7	1,3	689,5	1,4	867,0	1,3	535,3	1,3
Чернівецька	102,4	0,3	112,1	0,3	157,4	0,3	166,3	0,2	119,8	0,3
Чернігівська	250,7	0,7	313,2	0,8	362,5	0,7	418,6	0,6	297,2	0,7
м. Київ	4445,5	13,0	4398,3	11,5	5329,3	10,8	8653,5	12,9	6825,2	17,2
м. Севастополь	80,0	0,2	101,5	0,3	109,1	0,2	124,0	0,2	92,5	0,2

Обумовлена експортною спеціалізацією диспропорційність українського промислового виробництва з динамічним збільшенням внутрішнього попиту спричинила синхронні з економічним зростанням високі темпи приросту товарного імпорту.

Так, імпорт товарів в Україну в 2009 р. зменшився порівняно з 2008 р. на 46,9 %. У загальному обсязі імпорту товарів збільшилась частка енергетичних матеріалів, нафти і нафтопродуктів – з 27 до 31,9 %, полімерних матеріалів, пластмаси – з 4,1 до 4,9 %, електричних машин – з 4,3 до 4,6 %, фармацевтичної продукції – з 2,6 до 4,4 %. Разом з тим зменшилася частка механічних машин – з 11,2 до 8,9 %, транспортних засобів, крім залізничних, – з 13,7 до 4,6 %, що обумовлено дефіцитом обігових коштів у підприємств, значними процентними ставками за кредитами.

При цьому доцільно зауважити про галузеву нерівномірність поділу ринків між імпортованою та вітчизняною продукцією. Так, якщо імпорт харчової продукції у 2008 р. сягнув лише 21 % обсягів продукції вітчизняних виробників цієї галузі, що свідчить про збереження конкурентоспроможності українських компаній – виробників харчової продукції, імпорт продукції машинобудування на 6,7 % перевищив виробництво відповідної продукції на території України, текстильної продукції та одягу – в 2,8 раза. Це свідчить про обмеженість позитивного імпульсу від динамічного зростання внутрішнього попиту для низки вітчизняних галузей.

Одним з важливих показників стійкості регіональної економіки до зовнішніх шоків є коефіцієнт покриття імпорту експортом: якщо він перевищує одиницю, це свідчить про відносну стійкість економіки.

Останніми роками цей коефіцієнт для переважної більшості областей знизився, що цілком відповідає негативній загальнонаціональній динаміці. Так, у 2004 р. для України він становив 1,12, у 2006 – 0,85, 2008 – 0,78, 2009 р. – 0,88.

Аналіз рис. 1 свідчить про існування взаємозв'язку обсягів експорту й імпорту в регіональному розрізі. Так, регіони – найбільші експортери одночасно є і найбільшими імпортерами.

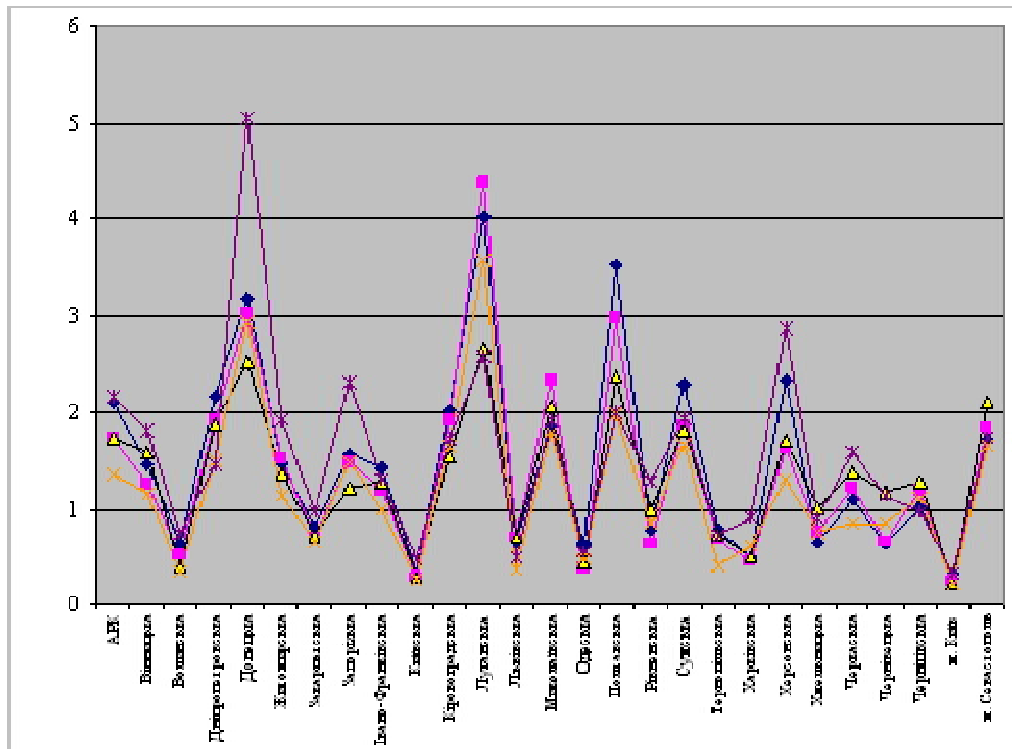

Рис. 1. Регіональний розподіл коефіцієнта покриття імпорту експортом

Джерело: складено автором на основі [1].

Щорічне зростання з 2006 р. частки продукції з вищим рівнем доданої вартості в експорті (зокрема, частка продукції машинобудування збільшилася у 2008 р. у 2,1 раза, порівняно з 2005 р.) дозволяє зробити висновок про посилення системного впливу зовнішньої торгівлі на внутрішню економічну динаміку.

У вартісному вимірі приріст експорту машинобудівної продукції становить лівову частку приросту виробництва в галузі, відтак, за винятком орієнтованого переважно на внутрішній ринок автомобілебудування, можна говорити про експортну природу активного зростання в галузі.

Ці зміни свідчать що підвищення ризиків, пов'язаних із зовнішньоекономічними шоками. Так, продовження стрімкого зростання вартості енергетичних і сировинних ресурсів, чистим імпортерами яких є Україна, в поєднанні з несприятливою для українського експорту ціновою динамікою на міжнародних ринках можуть зумовити подальше ускладнення в забезпеченні торговельного балансу, а відтак негативно вплинути на інші макроекономічні показники.

Ми виконали прогноз основних макроекономічних показників України на 2010–2025 рр. за інвестиційним (оптимістичним) та інерційним (песимістичним) сценаріями [3, 244–249].

У середньому, протягом прогнозного періоду 2010–2025 рр., експорт за інвестиційним сценарієм зростатиме темпами, близькими до ВРП, і збільшиться у 2025 р. на 22,56 %, порівняно з 2010 р. [3, 246].

Виконані розрахунки коефіцієнта покриття експортом імпорту свідчать, що за інвестиційного сценарію у 2015 р. значення коефіцієнта досягне свого мінімуму за часових проміжків 2010–2015 рр., 2015–2020 рр., 2020–2025 рр.

У 2015 р. значення коефіцієнта покриття збільшиться, порівняно з 2010 р., у Донецькій, Запорізькій, Кіровоградській, Луганській, Одеській, Харківській, Хмельницькій областях та м. Києві. Суттєво його значення погіршиться у Вінницькій, Івано-Франківській, Львівській, Полтавській областях. Протягом 2015–2025 рр. прогнозується зростання значення коефіцієнта покриття у всіх регіонах та містах Києві, Севастополі. Найдинамічніше це відбуватиметься в АРК (приріст 1,7%), Житомирській (2,05%), Запорізькій (1,9%), Київській (18,2%), Миколаївській (1,7%) та Хмельницькій (1,99%) областях. У 2025 р. значення коефіцієнта покриття, нижчого за одиницю, буде в 14 регіонах (2015 та 2020 рр. – так само 14 регіонів).

Динаміка імпорту в інвестиційному варіанті визначається поступовим зниженням високої еластичності імпорту за доходами населення. Це є наслідком значного зростання інвестиційної складової імпорту. Обсяги імпорту збільшаться у 2025 р. на 23,95 %, порівняно з 2010 р. Зазначені темпи зростання пов'язані, перш за все, з високим рівнем інвестиційної активності в даному сценарії, тому найбільш динамічно розвиватимуться підгалузі інвестиційного комплексу: машинобудування й автомобільна промисловість.

Темпи приросту імпорту в інерційному сценарії дорівнюють темпам приросту споживання домашніх господарств. У 2025 р. зростання імпорту становитиме 123,95 % рівня 2010 р.

Висновки. Аналіз сучасних тенденцій та прогнозування обсягів зовнішньої торгівлі дає можливість передбачити основні напрямки і параметри розвитку адміністративно-територіальних одиниць на тривалий період. Результати прогнозування є вихідною базою для обґрунтування конкретних місцевих цільових програм, розробки інвестиційних проектів, ухвалення інших управлінських рішень щодо розвитку адміністративно-територіальних одиниць.

Література

1. Обсяги експорту-імпорту товарів за регіонами України за 2009 р. [Електронний ресурс] / Веб-сайт Державного комітету статистики України. – Режим доступу : [http:// www.ukrstat.gov.ua/operativ/](http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/)
2. Курмаєв П. Ю. Управління промисловим розвитком на регіональному рівні / П. Ю. Курмаєв // Наука і економіка. – 2009. – № 3. – С. 241–246.
3. Курмаєв П. Ю. Сценарне прогнозування динаміки макроекономічних показників на 2010–2025 роки в Україні / П. Ю. Курмаєв // Наука і економіка. – 2010. – № 2. – С. 244–249.